

Tohtorit työmarkkinoilla

– paneelikeskustelu LabourNet-tutkijakoulun konferenssissa
 ”Shaping and reshaping the boundaries of working life” Tampereella
 1.10.2015

Armi Mustosmäki

Tohtoreiden työttömyys on viime vuosina ollut jyrkässä kasvussa. Tieteentekijöiden liiton mukaan kahden viime vuoden aikana työttömien tohtoreiden määrä on lähes kaksinkertaistunut. Eniten työttömiä tohtoreita on biologiasta väitelleissä ja vähiten yhteiskunta- ja sosiaalitieteiden aloilla. Samalla kun Suomen Akatemian jakama tutkimusrahopotti on pienentynyt, lähetettyjen hakemusten määrä on kasvanut. Vain harva PostDoc-projekti rahoitetaan: vuosina 2013 ja 2014 SA:n hakuun saapui noin 350 hakemusta, joista 30 rahoitettiin. Samalla yliopistojen ja sektoritutkimuslaitosten julkista rahoitusta on supistettu, jolloin samasta ulkoisesta, EU:n ja säätiöiden tutkimusrahoituksesta tulee kilpailemaan yhä enemmän toimijoita. Työelämän muutosta koskevissa keskusteluissa on palkkatyön analysoitu saturoituneen – myös yliopistosta valmistuville, väitteleville sekä muille korkeakoulutetuille työttömille aktiivisesti markkinoidaan yrittäjyyttä uravaihtoehtona.

Tätä taustaa vasten oli mielenkiintoista käydä keskustelua siitä mitä tuleva tohtori voi odottaa tulevalta työuraltaan? Onko vastaus tähän kysymykseen musertava: akateemista pätkätyöläisyyttä, alati kiristyvää kilpailua tutkimusrahoituksesta ja jatkuvaa epävarmuutta? LabourNet-tutkijakoulu kutsui koolle asiantuntevan paneelin keskustelemaan tohtoreiden työllistymisestä.

Paneelissa keskusteltiin muun muassa siitä, miten LabourNet-verkoston tohtorit ovat työllistyneet väitöksen jälkeen ja millaisia työllistymisstrategioita heillä on ollut. Lisäksi panelistit pohtivat vinkkejä tuleville tohtoreille työllistymisen edistämiseksi.

Paneelikeskustelun järjestäjänä ja juontajana toimi Saara Koikkalainen (LY) ja siihen osallistuivat Timo Anttila (JY), Tiina Ristikari (THL), Christian Brzinsky-Fay (WZB), Nicole Foulkes Savinetti (Global Europeans & Nordic Institute of Asian Studies). Myös yleisö osallistui aktiivisesti. Tässä puheenvuorossa kokoan keskustelun sisältöä sekä panelistien että yleisön puheenvuorojen pohjalta. Yleiskuva tohtorien työllistymismahdollisuuksista oli myönteinen, vaikkakin epävarmuus vaikuttaa olevan akateemista työuraa leimaava piirre. Panelistien puheenvuoroissa korostuivat erilaiset yksilö- ja työyhteisötason strategiat, jotka auttavat elämään jatkuvan epävarmuuden kanssa. Institutionaaliset tekijät, kuten määräaikaisuuksien ketjuttamista rajoittavat säädökset puolestaan koettiin enemmän rajoittavina kuin mahdollistavina tekijöinä.

Keskustelun aluksi kukin panelisti jakoi oman kokemuksensa ja näkemyksensä siitä, miten he ovat onnistuneet jatkamaan väitteilyn jälkeen akateemisella työuralla. Panelistit

edustivat erilaisia akateemisia työuria: mukana oli yliopistossa ja tutkimuslaitoksissa tutkimustyön parissa työskenteleviä sekä väitelleitä, joille kokemusta on kertynyt myös hallinnollisesta työstä ja yrittäjyydestä. Panelisteilla oli sekä käytännön kokemusta että teoreettista näkemystä siirtymistä työmarkkinoilla. Monet ovat tehneet kansainvälistä tutkimusyhteistyötä ja tutkijavaihtoja ulkomaille ja panelisteilla on kokemusta tohtoreiden työmarkkinoista eri Euroopan maissa, mm. Saksassa ja Tanskassa.

Puheenvuorot resonivat sosiologista keskustelua työn prekarisaatiosta kuvaillessaan miten suurimman riskin työn epävarmuudesta kantaa yksilö. Panelistien mukaan on tärkeää oppia elämään epävarmuuden kanssa. Esille nostettiin, että yliopisto- ja tiedemaailmassa tehtävää työtä voisi tutkia esimerkiksi elastisuuden (*elasticity*) käsitteen kautta. Käsitettä on käytetty useilla tieteenaloilla, kuten fysiikassa ja taloustieteessä, mutta se sopinee myös ihmistieteisiin kuvaamaan yksilön kykyä selviytyä ja käsitellä stressaavia tilanteita, jopa traumoja ja kääntää ne oppimisen ja kasvun kautta vahvuuksiksi. Viesti nuorille tutkijoille oli, ettei kannata eikä voi ottaa henkilökohtaisesti jos ei menesty jokaisessa (tutkimusrahoitus)haussa: *"We must apply and if you do not get it, it's not your fault"*.

Yksilötason strategioiden lisäksi tukea voi hakea myös lähipiiristä ja perheeltä. Epävarmuutta työn ja tulojen jatkuvuudesta voi puskuroida esimerkiksi työssäkäyvä puoliso. Toisaalta tohtoreiden työmarkkinoilla liikkumiseen ja työn tekemiseen vaikuttavat muutokset elämäntilanteessa. Työn perässä muuttaminen ei välttämättä ole yksinkertainen valinta erityisesti perheellisille. Yrittäjyys nähtiin yhtenä mahdollisuutena yhdistää perhe-elämä ja työ joustavammin.

Paneelissa keskusteltiin psykologisten strategioiden lisäksi muista tutkijan uralla menestymisen kannalta tärkeistä tekijöistä, kuten oman näkyvyyden parantamisesta esimerkiksi erilaisten portaalien avulla (Academia.edu, ResearchGate, Google Scholar ID) ja ammatil-

listen verkostojen voimasta. Puheenvuoroissa korostettiin muilta oppimisen, verkostojen ja tilaisuuksiin tarttumisen merkitystä opinnoissa ja uralla etenemisessä. Jo (tohtori)opintojen aikana voi oppia paljon muiden tutkimuksesta, lähestymistavoista, metodologioista ja tutkimusprosessista. Tilaisuuksille ei kannata sanoa "ei" ja tieteenalojen välisiä rajoja kannattaa ylittää. Myöhemmällä uralla verkostoilla ja yhteistyöllä on merkitystä uusien hankemusten menestymisen kannalta. Esille nostettiin myös hyvien ohjaajien, johtajien ja tutkimusryhmien rooli: hyvässä, tuotteliaassa työryhmässä työskennellessä voi oppia ohjaajilta ja kollegoilta. Lisäksi tutkijan työn epävarmuuden riskiä voivat lieventää myös loistavat johtajat ja ohjaajat, jotka kantavat vastuuta työtovereidensa tulevaisuudesta ja kirjoittavat menestyksekkäitä rahoitushakemuksia. Humoristisesti muotoiltuna: *"Stay as close to money as you can"*.

Paneeli suhtautui kriittisesti paljon esillä olleeseen kysymykseen siitä, onko julkaisujen määrä ratkaiseva tekijä (tutkijan) uran turvaamisessa. Nuorena tutkijan ei kannata liikaa keskittyä vain julkaisemiseen vaan tarttua uusiin tilaisuuksiin. Erilaisten tehtävien, kokemuksen ja yhteistyön merkitystä korostettiin. Toisin sanoen, määrälliset mittarit ovat hallinnollisesti helppo tapa vertailla työnhakijoita, mutta panelistit korostivat myös muita tapoja oppia (akateemista) työtä. Esimerkiksi vapaaehtoistyö, tieteellisten lehtien toimitukset, järjestöt tai ammattiliitot tarjoavat näitä areenoita. Tohtoroituvia kehoitettiinkin olemaan avoimia erilaisille mahdollisuuksille, esimerkiksi (yliopistojen) hallinnosta voi löytyä kiinnostavia tehtäviä. LabourNetin tohtoreiden tiedetään työskennelleen yliopistojen lisäksi myös ministeriöissä, Tilastokeskuksessa, ammattikorkeakouluissa, KELA:n tutkimusosastolla ja Eläketurvakeskuksen tutkimusosastolla.

Hyvää tarkoittavat, työntekijän suojaksi suunnitellut institutionaaliset rajoitteet voivat hankaloittaa tutkijan uraa. Ongelma ei välttämättä ole määräraikaisuudet sinänsä, vaan työntekijän asemaa turvaamaan luo-

dut lainsäädännölliset rajoitukset työsuhteiden ketjuttamisesta, jotka saattavat kääntyä tutkijoita vastaan akateemisilla työmarkkinoilla. Esimerkiksi Saksassa on säädetty laki, jonka mukaan määräaikaissa työsuhteissa voi työskennellä yhtäjaksoisesti vain 6 vuotta. Lain noudattaminen voi johtaa työsuhteen katkeamiseen, kun toistaiseksi voimassaolevaa työsuhdetta ei voida tarjota. Myös suomalaisissa yliopistoissa ja työpaikoilla määräaikaistuuksien ketjuttamista pyritään välttämään.

Yksityinen sektori tohtoreiden työllistäjänä tai yrittäjyys ja itsensä työllistäminen eivät näyttäneet näissä keskusteluissa ensisijaisina vaihtoehtoina tai suosittuina urasiirtyminä. Yksityisellä sektorilla tohtori saatetaan nähdä ylikoulutettuna teoreettisena ”lukutoukkana” ja näin ovien koetaan sulkeutuneen tohtorin tutkinnon myötä monista keskitason kiinnostavistakin työtehtävistä. Paneeli ei kuitenkaan suositellut tohtorin tutkinnon poistamista CV:stä. Sen sijaan suositeltiin CV:n uudelleen järjestämistä, osaamisen ja taitojen esille nostamista käytännöllisellä tasolla: miten ne hyödyttäisivät kyseistä organisaatiota.

Paneelin lopuksi keskusteltiin tulevaisuuden tohtoreiden työmarkkinoista. Uusia mahdollisuuksia nähtiin avautuvan muun muassa sektoritutkimuslaitoksissa, sillä tutkimustietoa tullaan tarvitsemaan poliittisen päätöksenteon tueksi. Lisäksi uusia työpaikkoja arveltiin syntyvän tutkimustyötä tukeviin toimintoihin, kuten metodologisen tukeen. Vaikka perinteisesti suomalaiset yritykset eivät olleet merkittäviä tohtoreiden työllistäjiä, pohdittiin muhiiko yksityisellä sektorilla asennemuutos, joka helpottaisi tohtoreiden ja yritysten yhteistyön lisääntymistä. Yksityisellä

sektorilla ja esimerkiksi teollisuusyrityksissä ollaan heräämässä siihen, ettei kilpailukyky välttämättä kehitetä suunnittelemalla tuotteita ja palveluja keskittymällä yksinomaan teknologiaan. Eri tieteenalojen kohtaamiselle ja esimerkiksi yhteiskunta- ja muiden ihmistieteiden osaajille voi olla yhä enemmän kysyntää tulevaisuudessa. Esimerkiksi hiljattain perustettu PostDocs in Companies – ohjelma (PoDoCo) pyrkii tukemaan samaan aikaan sekä elinkeinoelämän pitkäjänteistä uudistamista että nuorten tohtoreiden työllistymistä yksityiselle sektorille sekä heidän osaamisen ja tietotaidon hyödyntämistä. Ohjelmaa tukevat muun muassa Kaupallisten ja teknisten tieteiden säätiö KAUTE, Tekniikan edistämissäätiö, Teknologiateollisuuden 100-vuotissäätiö ja Suomen kulttuurirahasto.

Työllistymistä pohdittiin kansallisten ja eurooppalaisten työmarkkinoiden lisäksi myös globaalien akateemisten työmarkkinoiden näkökulmasta. Siinä missä Euroopassa korkeakoulutetuista osaajista voi olla tietyillä aloilla jopa ylitarjontaa ja kilpailu työpaikoista ja tutkimusrahoituksesta kovaa, esimerkiksi Namibiassa yliopistoihin ei välttämättä useiden vuosien avoimien hakujen jälkeenkään löydetä sopivaa henkilöä.

Tilastotietojen mukaan tohtorit ovat työmarkkinoilla ahtaalla – jaettujen kokemusten valossa akateeminen ura epävarmuudeltaan huolimatta tarjoaa monenlaisia mahdollisuuksia. Vaikka keskusteluissa esille nousi myös luottaminen ”hyvään tuuriin”, paljon merkitystä työllistymisen kannalta on myös osaamisella, verkostoilla ja aktiivisuudella. Yksinkertaisimmillaan vastaus kysymykseen ”miten sait työpaikkasi/rahoituksesi?” useimmiten kuuluu: ”Hakemalla.”